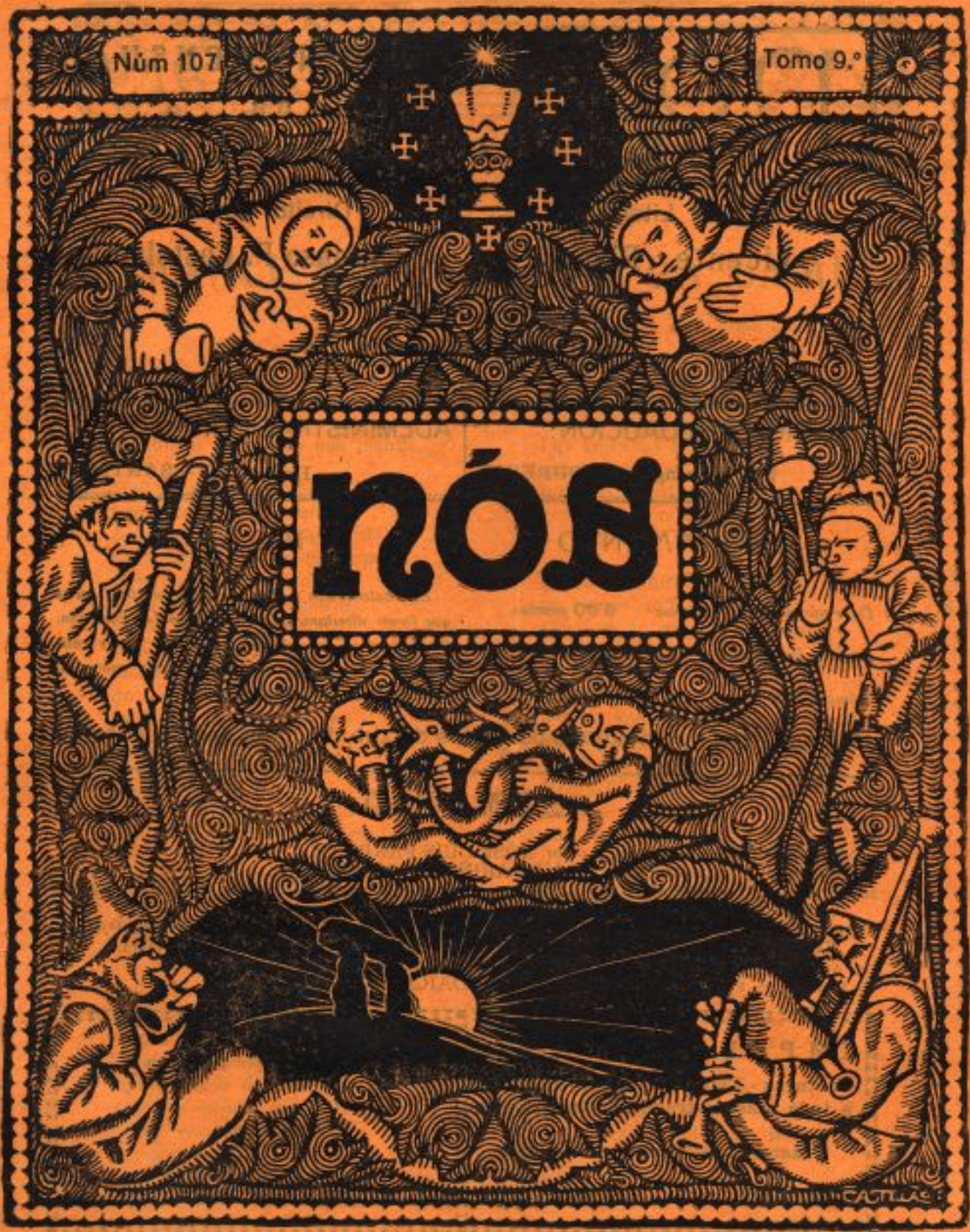
Núm 107
Tomo 9.°
nós

NÓS

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Hortas, 20 — SANTIAGO

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará máis orixinais qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

ROMANCE DA ENTRANA NA CAMPÍA, por XOSÉ LUÍS PARENTE.
O MONTE SAGRADO DOS CELTAS, por MAGARIÑOS NEGREIRA.
MISCELANEA: O emprazamento de unha celebre estatua calaica, por BOUZA - BREY; Compostela na «Lenda Dourada», por C.
ULTREYA, por MIGUEL ROIG LESTÓN; RUFO P. GONZÁLEZ; CARLOS R. PADÍN; XOHAN ASTORGA ANTA; XAIME ISLA COUTO e MANUEL REI LADO.
DA ALEMAÑA, por VICENTE RISCO (proseguimento).
OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS, pol-a REDAICIÓN.

IMPRENTA "NÓS"
Facturas - Estados - Libros - Revistas
e toda crás de traballos tipográficos
Trasmitanos os seus encárregos
Hortas, 20 SANTIAGO

Vicente Risco
Abogado
Santo Domingo, 47-2.º Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIV ★ Ourense 15 de Novembro do 1932 ★ Núm. 107

ROMANCE DA ENTRANA DA CAMPÍA

Por Xosé Luís Parente.

Vai a entrana da campía
por corredoiras estreitas,
esmagoada de cárrega
de tumbo en tumbo nas pedras.

Vai o carro lentamente
por corredoiras estreitas,
deixando un choro na tarde
com'unha estela de brétema.
O pescozo atenazado
pol-a garra das troiteiras
xeme longo, xeme rouco,
c'unha cousa d'alma en pena....
Muxen os bois com'un eco
do berro da prisoeira
i-o ouro vello da tarde
colle un pano de tristeza.....
Hai algo de maldizón
n aquela nota irredenta
da branca gorxa de vido
entr'as garras das troiteiras.

Onde ván os vidueiros?!.
Qu'é d'aquelas carballeiras?!.
Quen te viu e quen te ve
carne da touza galega!!

Quen te recorda de moza,
verde, frondosa i-ergueita;
cando baixo os teus douseles
falaban nas asambreias
craros varós de xustiza,
valentes homes de guerra!;
cando orlaban tuas follas
a paganía das festas
nas que a ceibe mocedade
bordaba ledas muiñeiras!;
cand'o ar inmaculado
bruando na tua peneira
enchía os foles das gaitas
i-as entranas dos poetas,
que marchaban pol-o mundo
levando â i-alma galega,
rendendo liras de reises
e curazós de princesas!

Quen-t'ademirou fragante
no teu escano de reina!....
Quen te ve murcha i-escrava
con carrancas é cadeas!.
A voz que cantou na musa
do sabio rei de Castela
é hoxe rouco xemido
d'unha cautiva irredenta.....
Apertante desdoidos!.
Vótanche a cárrega allea!.
Lévante de tumbo en tumbo
por corredoiras estreitas!

Alzai o eixe galegos
qu'inda ten savia a madeira!!.
Volvei a i-alma ô regazo
dos verdes campos da Céltiga!
Galegos os de Galiza!.
Fillos da pátrea galega!:
Votai a entrana no agro,
qu'está impacente d'espera.
Xurai todos libertala!
Xurai todos defendela!.
Ídelle decir ô Mundo
qu'a escrava volve ser reina!

Cada labrego un soldado!
Cada guerreiro un poeta!

O MONTE SAGRADO DOS CELTAS

Por Magariños Negreira.

O vento que galga pol-as lombas do Corzán, trai ainda sabor de algas atlánticas. As erbas longas das brañas, abalan con movimento de ondas mariñas, que morren brandamente nas praias, e as gándaras espidas, fuxen n-a lonxanía como un mar afundido n-o hourizonte.

O Corzán, é un mar sin auga, perdido n-a soidade. Os toxos e as carrouchas, enverdécen a paisaxe e satúran-a de monotonía, como un leit-motiv cromático, que á forza de repetirse, chega á adormental-a retina. O Corzán, está cheo de lêndas, de misterios, de lembranzas históricas. Monte sagrado dos celtas, lle chamou Murguía.

Alí, n-as antergas fragosidades, criouse o mórdago, que rememora as poéticas e lexendarias práiticas panteístas, n-o claro das carballeiras, en noites de luar. Queda ainda pra atestigal-o, a maravillosa mámoa de Espiñeredo, de oito grandes lousas, ateigadas de siños e dibuxos misteriosos, que agarda impasible á quen queira escoitarlle o segrêdo das suas confidencias históricas. Días, anos e séculos pasaron acariñando o manto de musgo d-aquelas vellas pedras célticas; e o vento adoecido das invernías, e a choiva asolagante do travesío, ainda non poiden-o esvair o arume secular do visco sagrado

Os tamaricos, poblaron noutrora, os desérticos chans do Corzán. Entón, non saloucaban soidades as arpas eólicas dos pinos solitarios, nin os corvos fuxian acadando paisaxe, nin a tristura das peladas lombas fendía o lonxano ceo azul. Verdecentes carballeiras e zoadores piñeirales, soavizaban o hirto panorama. Rebumbio de xentes curtidas pol-o sol, pol a i-auga, e pol-a loita, amostraban os corpos louros e fortes, ateigados de pechadas fridas. En cada claro do bosque, unha ergueita mámoa, agardaba as noites de plenilunio pra servir de ara á aquél misterioso culto druídico, esquencido n-a escuridade dos séculos. Aldeas mestas, de casas circulares, servían de acougo á primitivos grupos patriarcales, de sinxela moral e ríxida disciprina familiar. Rechouchío de paxaros, barullo de voces, murmurío de augas, e zoar de ventos, cantaban á Natureza, n-a sua forza estoupante de vida e saturada de relixioso panteísmo.

Pero aqueles ecos, esvaíronse, perdidos n-as vaguedades dos tempos prehistóricos.

Hoxe, o Corzán, envolveito en vagarosa e triste soidade, é, somentes, arcano de lembranzas. Pedras antergas, guindadas entr-os piornos e toxeiras, erguidas nos cumes, ou semi afundidas n-os brañales. Valados circulares, cubertos de cunchelos e chuchameles, restos inmorrentes de vella citanía. Castros evocadores de loitas titánicas. Espetados menhirs que semellan xigantescas estátuas de pedra. Todo silenzoso e quedo. A Historia, parece dormir n-o Corzán.

Corren, en troques, lêndas tráxicas e misteriosas pol-a ríxida chaura; contos medoñentos de lobos e ladróns; relatos de pantasmas, defuntos e aparecidos. O viaxeiro ingrés Jorge Borrow, que n-o ano 1837, se perdeu unha noite de luar, n-os chans de Corzán, describe n-as suas memorias a desolada paisaxe, e conta o medo arrepiante que as xentes sentían pol-a Estadea.

N-os días calmos, o vento maino, asubía melodías n-o oco dos penedos, e n as abalantes guías d'as xestas, pero en tempos de

invernía, asemella ouvear de lobos adoecidos. D'aqueles lobos d'antano, que deixaron lembranzas tráxicas n-a tradición e n-o folklore.

A silueta d'as lombas, pérdese n-a lonxanía esvaída n-a brétema. Grandes nubes pardas, dormen deitadas n-os cumes, apreixando a penedía máis outa. A ollada, vai esmorecendo n-as suaves liñas curvas que os chans alongan deica morrer n-o confín.

Rompe o silenzo, vigoroso troupear de manadas mestas de cabalos bravos, que co-as testas baixas e as crins flotantes, fenden o vento c-o seu galopar vertixinoso. Son animales que viven en libertade dende fai miles de anos; vestixio vivente d'os tempos célticos. Conta a tradición que os descendentes de Hiar, fillo de Brigo, levaron esta raza sufrida e forte á Irlanda. Fala d'eles con alabanza Silio Itálico, e Justino, dí que eran tantos e tan lixeiros os cabalos de Galicia, que non sin razón parecían fillos do vento.

O Corzán, ten perspeitivas de maxestuosa visualidade. É unha paisaxe amplia e descuberta, sin minucias qae entreteñan a ollada, nin perifollos de pintura naturalista. Unha paisaxe, ademais, virxe do turismo, que encerra tesouros prehistóricos, cuasi descoñecidos dos investigadores. Por eso é máis fonda, mais cordial a emoción pantesíta que se sinte n-aquél que foi monte sagrado dos celtas.

M I S C E L A N E A

O EMPRAZAMENTO DE UNHA CÉLEBRE ESTÁTUA GALAICA

Na «Historia del Apóstol de Iesus Christo Santiago Zebedeo» (Madride, 1610) de Castellá Ferrer, aparez por vez primeira, no fólio 159 v.. referenza a unha estatua de guerreiro calaico atopada no Castro de Rubiás, non lonxe de Aranxo e do Mosteiro de Celanova, cuia imaxe tiña o epígrafe ADRONO VEROTI F. i-era de igual feitio das conservadas hoxe nos Museus de Lisboa e Guimaraes.

Ista nova aparez tamén no «Sumario de las antigüedades romanas...» (Madrid, 1832) de Cean Bermúdez, concretando o hachádego ô «Castro de Rubiás o Rubión, distante una legua al norte de la iglesia de Santa Comba».

Hübner na sua obra clásica repite o devandito tômándoo de Castellá; e Cuevillas nos comentarios ô Castro de Rubiás, no «Catálogo» dos da terra de Celanova feito pol o Seminario de E. G. (Cruña, 1928), entende non ser doada a identificación tópica, mais por ser semellante o nóme e non eisistir outro pol-os arredores debe ser atribuido ô Castro de Rubiás o guerreiro referido.

Mais precisa que as relatadas descripcións é a referencia por nós topada, con ser a máis antiga, pois corresponde ô século X. Figura na doación que Odoino fixo no ano 982 ô mosteiro de Celanova da casa de Santa Comba, documento insiñe que transcrebe López Ferreiro na sua magna «Historia de la S. A. M. I. de Santiago de Compostela», na páx. 176 dos apéndices, e dí:

«...quomodo dividet cum uilla sancta columba, ermigildi et atanes et tranzit limia ad patrono intra mogaynes et sancta columba et feret in arca tras limia ad casam de domno et per suis términis ubi inueneritis lacos anticos et mamolas. Vno laco qui est

tras limia unde uenit liniolo qui tranzit, per limia et uenit inter sancto martino de Cálidas et feret in cima de villa ad alio laco maior per suo liniolo *ubi iacit efigiem hominis sculpta in petra* que testificat de laco in laco, et inde per suos moliones firmissimos ad arca maior ad castro de uemes et ait tornat...» etc.

Un esperto conocedor dos lugares da demarcación podería seguir ésta e quezaves non lle fora dificultoso topar ca estatua do guerreiro calaico que estará no chan tombada e non ergueita, sin dúbida.

Cima-de-Vila citado no documento é ainda hoxe un logar da parroquia de Cadós. Dempois de pasar por él, indo dos Baños de Bande e antes de chegar ô *castro ãe Vemes* e ainda, antes de éste, á un moimento megalítico chamado arca Maior, caso de que eisista, emprazábase a figura do guerreiro calaico.

De que é a mesma estatua a citada no documento do Cartulario celanovense e a que os aludidos eruditos reseñan non pode caber dúbida posto que o ámbito á que se reduz e o mesmo señalado por eles; outra efixie de home non é razoabel supola por inespricabel como non se tratase de outra análoga, tamén de guerreiro calaico, que non hai fundamento pra buscar.

E por si puidese acrarar o actual paradeiro de moimento tan intresante, velaiqui fican istas novas dadas na décima centuria, hastra agora esquencidas pol-os eruditos esculcadores do noso pasado.

BOUZA-BREY

COMPOSTELA NA «LÉNDA DOURADA»

LÉNDO as páxinas que o benaventurado Xacobo de Voragine adica na sua soada obra á San Pedro o Novo, mártir, atopéi o relato de un miragre, que ten pra nós o intrés de estar localizado na vila de Sant-Iago. Por se algún leitor sinte curiosidade de coñecel-o o testo do piadoso arcebispo de Xénova, reprodúzoo á continuación.

«Había na cidade de Compostela un home, chamado Bieito, que tiña as pernas abaloufadas coma pelexos de viño, o ventre igual que o de unha muller preñada, o rosto desfigurado por un tumor horribre e inflamado de tal xeito todo o corpo, que semellaba un monstro horroroso. Camiñaba a apoiarse n-unha binguela e pedía esmola; un día implorou a caridade de unha dona que lle dixo: «No estado en que te atopas, a morte sería un beneficio pra tí; sigue o meu consello: vai ô convento dos irmáns pregadores, e confesa os teus pecados, invocando a asistenza de San Pedro». Chegóuse â mañá seguinte ô convento e, como atopase a porta pechada, tumbóuse diante e ficóu dormido. I eis que un home de aspeito venerabre e cuberto co hábito dos irmáns pregadores aparecéuselle i, estendendo sóbor de il o seu manto, fixolle entrar na eirexa. E o mendigo, ô despertarse, alcontróuse no interior do tempro e notóu que estaba compretamente guarido. E foi enorme o asombro da moitedume cando veu compretamente ceibe das suas lacras â un home cuio estado era tan miserabre».

C.

D A A L E M A Ñ A

IV. MUSEUS DE BERLÍN

Por Vicente Risco

(Proseguimento)

Despóis hai unha chea de monos grandes e pequenos que mete medo. Todo *Bandar-Log*. Teñen unha enorme gayola-casino *(Gesellschaftkäfig)* pra juntárense e daren leiciós práiticas de ginasia ao mundo moderno qu'os considera dend'afora.

Logo os paxaros. Coido que todo papagaio, pol-o mero feito de selo, é de dereito cibdadán do Brasil, e todo paxaro zancudo, súbdito japonés. Grande parte da arte japonesa débese âs aves zancudas, senón resulta o contrario, porque se lle damos tino á Oscar Wilde n aquelo de qu'a natureza remeda â arte, teríamos que concruir qu'â arte japonesa débese a eisistenza das aves zancudas. Se fora asina, moito teríamos que

Macaco do Zôo

l'agradecer aos pintores de Kakemonos, por qu'as aves zancudas son do máis lindo que hai no mundo. Son en realidade, seres d'alta pantesía. Alta e pródiga. Moitas d'estas aves andan ceibes, no grande lago na veira do qual toca a *Kappelle wunderbar* de Fran Tornegg, frente âs terrazas cheas de mesas d'un enorme café, ond'asegún o Canedo van pasal o tempo todal-as patroñas e donas de *Zimmern zu vermieten* de Berlín. Máis enriba hai un restaurant bastante elegante, cón orquesta e praza de baile ao ar libre, anque tamén se pode bailar adentro. As aves já están afeitas e non fan caso ningún d'iste púbrico. Elas poseen unha beleza, unha elegancia de formas e movementos inteiramente natural, son engebres obras d'arte viventes, a carón das quales, istes arredores de té danzante resultan d'unha probeza lamentábele.

Os papagaios, co seu luxo de coores, pertencen â seizón barroca da natureza, que sigue prodigando os seus estilos: chinesco nas aves do paraíso, expresionista no paxaro rinoceronte, clásico nas águias e nas rapiñas.

Leós, tigres e demáis feras son coñecidas de máis. Sirven pra lembrar o libro de Rudyard Kippling. O que m'asombróu foi o gran

Rilladores do Zôo

oso gigante d'Alaska. Un oso pardo, coor escuro, talla, asegún a *Führer*, 2'55 metros, peso 800 libras. Na miña vida vín oso tan fenomenal; semella unha montaña peluda que se move. Móvese, co fuciño en terra, arredor da jaula, e pón medo; érguese en dous pés, e pasma a sua grandeza disconforme; abr'os brazos e semella que nos vai coller â todos e nos vai apachucar contr'o peito coma ratos. É ben máis grande, ten

por dous, do alifante do Congo; é tan grande com'o alifante da Rhodesia.

Despóis as zebras raxadas e pintarrañadas, os cabalos salvages, os poneys; os onagros de Persia que cazaban os sasánidas, qu'ás veces enganchaban nos carros, dos que dicían de se tiñan un corno com'os licornios, dos qu'as uñas teñen virtudes mágicas; os búfalos de Borneo; os búfalos bermellos da Africa, propios pra lembrar as empresas tan singelamente referidas no libro de Teixeira de Vasconcelos; os carabaos das Filipinas e das illas Malayas; os bois zebú da India, brancos, co-a sua joroba e os seus cornos pra riba e pra trás, os bois sagrados dos brahmans; os bisontes de longas barbas com'as cabras e jorobas com'os dromedarios; os dromedarios e camellos; os llamas e as gamuzas; os antílopes e gacelas fermosisimas; o gnu, image do fatal catoblepas, cuios ollos non pod'un mirar sen morrer...

Zancudas do Zóo

E digo eu: o P. Feijóo gastóu unha man de tinta pra probar que non eisistia o catoblepas. Despóis, as esproraciós descobriron a eisistenza do gnu, que corresponde na sua aparencia externa bastante ben á descripción que do catoblepas fixeran os autores antigos. Non se sabe, porén, que mirar os ollos do gnu, teña causado a morte de ninguén. Mais non estamos libres de que, se cadra o dia de mañá nou se comprobe algún caso, e de que resulte qu'algús individos d'esa especie poscan esa tristeira propiedade. Encomenzada a comprobanza da verdade da fábula, porqué non ha chegar deica ó fin?

As girafas, com'as zebras, son de puro estilo africán; acaen perfeitamente co-a arte negra. Unha estupenda estilización animal, dina dos pintores prehistóricos, e o gerenuk d'Abisinia, verdadeira mistura de girafa e gacela.

O capítulo dos cervos está moi ben representado. Hai alí lindismos animais da nosa *Jungle* europea, da India e de Siberia, d'Africa e de moitos máis sitios. Das bestas de catro pés, os veados e os antílopes son os únecos que se poden pôr en elegancia co-as aves zancudas. O estilo é o mesmo, ou moi emparentados. Cecais os cervos repersentan o gótico antr'os estilos da natureza.

Hai renos, pra qu'os prehistoritas con maginación vaian aló, soñaren cos cazadores quaternarios e pintadores de covas; hai pitas e pombas de nobres castes e prumages de pantesía; hai cabras e ovellas; hai cás.

Paréceme que foi ond'os cervos onde vín un gran cabrón enorme, de longos cornos expresionistas e barbas canosas. Estaba durmindo, non sei se por non amostrar os ollos. Pasando onda il, lembreime do *Hircus Nocturnus* (meigas fora!) do Brocken e de Walpurgis.

Pol-o derradeiro, n-un tanque anda nadando unha parexa d'enormes hipopótamos que se botán na y-auga con tal pulo que mollan á gente qu'os vai ver. Remexen na y-auga, afúndense e volven sair, ou non sacan máis qu'os grandes fuciños inflados, ou abren as bocas coma s'abre un baúl, amostrando dous dentes coma cornos. E máis aló

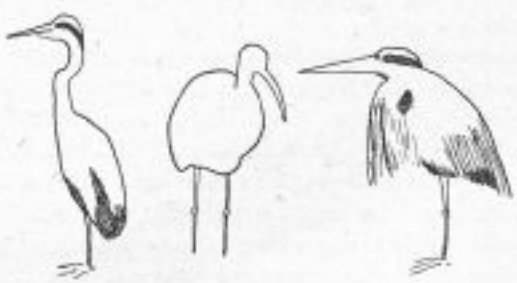

Zancudas do Zóo

adiante, as focas e as morsas, as morsas que s'imitan todas ao gran Principe de Bismarck. E aínda hai máis cousas.

Non hai maneira de perdel-o tempo no Zóo. O mundo animal de cote il'oferce á un ensoño e enseño.

AQUARIUM

No Zóo se non esgota o reino animal. Pra iso temos alí d'un lado o *Aquarium*, que son tres andares: *Aquarium, Ophidiarium* e *Insektarium*.

A istalación é estupenda. No baixo, hai unha galería escura que dá a volta todo arredor, e d'unha banda e d'outra da galería, as cristaleiras alumeadas por adentro que deixan ver as piscinas e os peixes nadando na y auga. Estranos e fermosos peixes. Se pantesía despendeu a Natureza por riba da terra, máis aínda debaixo da xerfa do mar. Hai peixes d'ouro e de prata, outros que semellan cobertos de brilantes, de zafiros e de topacios; hainos d'un bermello brilante, ou de varias coores, ou raxados, ou pintados.

Tucán do Zóo

Teñen formas rarísimas, dend'o fermoso *Pterophyllum scalare*, que semella cousa de bruxería, e o espiñento *Chilomycterus schöpfi*.

Hai polbes, careys, cabaliños de mar, cangrejos hermitaños, e toda caste de bestas mariñas ou d'auga doce, ata chegarmos á formas indecisas, que já non se sabe se son peixes ou son anfibios, peixes con pernas e pintigas sen elas, figuras que dan congoxa, qu'aínda véndoas pintadas, vai un pasando, máis véndoas reás e viventes, desacougan, e decide un de vez contra dos escepticismos do P. Feijóo, porque sospeita un qu'a creación é inesgotábele, qu'a Natureza non ten lindeiros, porque nonos hai pr'a mau qu'a move, pra a qual non hai imposibilidades de ningunha caste, qu'o mundo é un abismo que somentes aquela mau pode encher.

Rubimos pr'ond'os reptiles, e ollamos novas maravillas. Hai alí novos aquariums e terrariums dispostos do mesmo geito qu'os d'embaixo, d'unha banda e d'outra da galería escura.

As máis abondosas son as cobras e serpentes, de todas castes, coores e grandores. Gran pantesía d'arabesco nas peles: en gris, en pratá, en ouro, en marelo, en leonado, en marrón, en verde esmeralda, en verde sucio, en coor de ferruxe, escalrata, en coor de viño, en azul. Hai serpes de pel lisa, coma metal pulido; outras de cintilar cambeante, coma s'estiveran cobertas d'abalorios; outras aterciopeladas e mate; outras co brilo discreto do raso fino. Eu lembrábame da coñecida adeviñanza:

«Unha señora deitada n-un prado,
vestida de pano labrado;
non era pano, nen era seda,
e o qu'a vé, pasmado se queda».

Están deitadas, com'adormentadas da calor, encollidas, co longo corpo retorto en ángulos e circos e figuras, ou envoltas nas gallas da ramallosa, ou meio soterradas na area, ou solagadas na y-auga. Ás veces hai moitas juntas, revoltas e entrambilicadas unhas nas outras; hainas qu'andan misturadas cos lagartos.

Vín víboras alemáas. Vín a serpe de *cascabel*. Vín a terríbele *jararaca* brasileira. Vín a serpe coral. Vín a *Amphisbena alba*. Vín as enormes pitós, e a formidábele *anaconda* do Brasil, que por certo, con ser tan tremenda, non me resultóu tanto coma m'a pintara nos meus tempos o capitán Mayne Reid.

Por fin, cheguei diante da serpè de Brahma, a cobra capella, qu'alí estaba c'outras compañeiras, parte do corpo ergueito, a capucha estirada, amostrando os anteollos, o siñal que Brahma lle puxo no corpo, terríbele, asañada, enfurecida. Unha señora qu'a estaba ollando, emprincipiou á acenarlle co bolso que levaba na mau. A cobra botábase com'unha centella, c'un movemento sûpeto de corage; botábase pra diante, com'unha flecha que se fose chantar na mau da provo-

cadora. A dona repiteu tres ou catro veces o chiste co mesmo resultado, e n-isto, d'enriba caiu unha presiana que tapou inteiramente a cristaleira, e concruíu o divertimento. Gracias ao qual, vin eu sen perigo de que geito ataca a serpe sagrada. En troques non puiden facel-o esprimento de facela beilar.

Agora, e já que citei enantes ao P. Feijóo, por qué non hei citar agora á D. Jesús Rodríguez López? Iste autor di qu'o de qu'as cobras mamen nas vacas e máis nas mulleres, non pode ser certo, porqu'as cobras, pol-a conformación do bico, non poden praitical a succión. Ora, é un feito coñecido qu'ás cobras sagradas na India, póñenlles os devotos, com'ofrenda, unha cunca de leite. Pois se non poden mamar, por non poderen praitical-a succión, cómo é que poden beber? Porque brazós non teñen pra erguer-en a cunca e beberen por decantación coma facemos nós. A non ser que fagan com'as pitas, sen teren peteiro, ou qu'elas teñan un geito especial de beber, tamén o poden ter de mamar. E ben sabido é as evolucións que fan co esófago pra enguliren, de maneira que tamén poidera ser que por meio de contracción do esófago, zugaran o leite dos tetos das vacas e das mulleres, metèndoos moi adentro na gorja, cousa que sen dúbida poden facer.

Hai moitas castes de lagartos, lagartos espiñentos, com'o *Zonurus giganteus* do Sul d'Africa, e lagartos dos outros. Ningún me fixo o efeito de estrana friage com'o *Varanus comodoensis* das illas malayas, longo de 2'20 metros e todo liso. Semella mismamente un sobrevivente do tempo dos saurios gigantescos, millor ainda qu'os cocodrilos. Os cocodrilos son cousa coñecida já, namentras qu'iste ser desacougante aín da foi descoberto n iste século. Eiquí teño que lembrar a tradición galega, recollida por min en máis d'un sitio, e dada coma posíbele por persoas ben asisadas e cultas, d'esistiren ou teren cisistido na nosa terra lagartos d'un graudor considerábele, senon tanto com'o *Varanus comodoensis*. Coistes lagartos inmensos de Galiza relacióanse deude logo os lagartos heráldicos dos Lousadas.

Sapos e rás, hai cousas lindas. *A Hyla arboreas*, d'un verde ledo e brilante; a *Hyla faber*, moi grande e de coor castaño; rás verdes e negras, preciosas; sapos gigantescos, en especial o *Bufo marinus*, que cand' está recollido, semella un d'aquiles bolsos de señora que se levaban hai poucos anos.

Despoixas, hai o demo de sapos conchos, tortugas enormes, a tortuga Aquiles, etc.

Pra min é merecente de capidoo especial o camaleón.

Eu son curioso d'istes seres indecisos, de dúplice natureza, seres fronteirizos, ou de reino aparte, ou que repiten adentro d'unha división formas correspondentes á outra división. Por eixemprio, os armadillos repiten formas de reptil adentro dos mamíferos; os

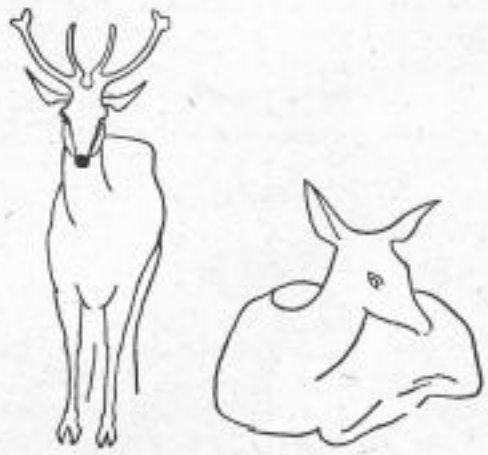

Cervos indos do Zóo

muricegos, adentro dos mesmos mamíferos, repiten formas das aves; o camaleón repite as formas dos monos, adentro dos reptiles. Isto, que non ten nada que ver co darwinismo, pode ser un caso da lei das correspondenzas, e ademáis pod'abrir novos vieiros á síntese centífeca, o qual había ser, ao meu ver, moito máis ageitado ao feitio que hoxe vai collendo a cencia, a qual, coscentemente ou non, encomenza já á aprical-o método fisiognómico, qu'endejamáis habia estar millor no seu lugar que na interpretación das formas animais.

O camaleón é o simio dos reptiles, nas suas formas e nos seus movementos, no geito de trepar pol-as ponlas e de s'agarrar á elas co as catro mans e co rabo.

Das iguanas e basiliscos non quero falar. Desacóuganme e danme soños inquedos, com'o tardo.

No meio da galería, hai unhas portas; entrando por elas, atópase un n-unha ponte botada riba do pateo central, coberto d'outo teito de cristais e cheo de plantas dos trópicos, tanto de Cáncer coma de Capricornio. Non ben un entra, já encomenza á sudar á fio; a calor lenta e pesada, com'a que din que vai na illa de Java, tolle o alento; é unha calor qu'abafa. Estamos n-unha zona tórrida artificial. N efeito, abaixo hai unha preguiceira corrente d'auga tépeda en cuia veira de terra mollada, debaixo da follateira tropical, embórcanse unha chea de cocodrilos cheirentos qu'un pod'ollar ao seu geito dend'a ponte de pau, namentras botan a sua longa siesta de nugallans desterrados.

Imos logo ao Insectarium. Ao despedírmonos d'iste andar, ollamos un fermoso e pantásteco peixe japonés, todo envolto en gasas, con manto e cola de cendal trasparente, com'unha noiva que vai casar, que avanta na y-auga abanando os seus veos ao geito da Salomé qu'ensoñou á fin de século, ou da volvoreta alumeada de refleitores cooreados que pechaba as funcións do primitivo cinematógrafo Lumiére. Non coñezo o nome científeco d'iste peixe; somentes lle sei o nome alemán: *Schleierschwanz*.

Ainda vin alí preto peixes da China, d'espresión mongólica e barbas chinescas, que confirman o dito en col das faunas, dos homes e das artes, ao tratarmos do Zoo.

Do Insectarium, irei nomeando:

A larva anguiliforme do *Vielfuss (Spirostreptus spec.)*, negra e serpentaria, da Africa oriental.

Vermes verdes, cooreados de mil maneiras.

O estupendo *Phyllium siccifolium*, de Ceylán, grande inseito de cinco pulgadas de longo, inteiramente igual qu'unha folla de carballo verde, coma que, posto com'está na póñla d'un carballo con follas, traballo custa distinguilo. Ata as patas son follosas. Todo il é d'un feitío cumpridamente vegetal. Novamente unha repetición de formas vegetais superiores adentro do reino animal, sen qu'isto responda ao darwinismo, nen moito menos, senón ao mimetismo; ora qu'o mimetismo, pol-o qu'a natureza remédase á sí mesma cando lle convén, é un d'ises fenómenos misteriosos qu'a cencia non atina á espricar, e que de tal geito trascenden toda espricadeira causal, e de tal geito fan matinar na finalidade e na ordeación inteligente das cousas, que debera desconcertar ainda máis do que desconcerta aos sabios mecanicistas, bioquimistas e agnósticos.

O raro *Blabera fusca* de Sudamérica.

A espantosa *Vogelspinne*, horrendo arañón americano (*Aviculariа*), enorme, escura, peluda, canosa, rastreira, co corpo achantado contra da terra, a cintura baixa, c'unha

Cabrón do Zóo

parte do enorme abdomen pelado, calvo e negro, semilustroso, inflado com'unha bota de viño. Hai varios d'istes infernais seres de pesadelo: a brasileira, a pior; outra negra de Santo Domingo, máis fina, non tan tremenda. Sexa coma queira, istes araños gian o sangue nas veas dos qu'as están ollando; a úneca verba que sai dos seus beizos, é:

—*Schrecklich!*

Andaba un empregado abrindo as caixas de cristal nas qu'están pechados os inseitos, pra regal-as plantas dos terrairos c'unha regadeira. Non pasaba nada. Mais cando abriu as caixas das arañas, todo dios se botou pra trás n-un movimento unánime d'horror e de noxo.

Os escarabellos sagros do Egipto. O Egipto ten que ser lembrado sempre: co gallo dos babuinos, co gallo dos cocodrilos, co gallo dos hipopótamos, co gallo dos chacales, dos falcós, dos ibis, dos escarabellos. Dmitri Merejkocoski, sabe algo do que sinificou nos egipcios a divinización do animal. Nós temos perdido de todo a faculdade de comprendernos estas cousas.

O *Eurycnema Goliath* é un inseito da India, que semella un pau con patas. Hai eiquí n-unha das caixas de cristal uns cantos qu'ainda son larvas, e teñen de longo unha quarta das miñas ben cumprida, e contai qu'as miñas mans son as pezas meirandes do meu corpo. Já no seu grandor de larva, iste inseito é ben máis longo qu'as nosas lagartiñas e os nosos ratos. E nós, os galegos, que presumimos tanto co grandor das nosas vacas louras! Non hai dúbida de que nas terras quentes, o reino animal tende ás formas gigantescas. Pois o *Eurycnema Goliath* adulto, que os hai n outra caixa, mede duas quartas boas. É cousa ben solprendente: istes *Eurycnema Goliath* semellan diaños verdes. E nono serán? Sabemos ben as influenzas que fan nascer estas formas estranas? Non collerán corpo n-elas verdadeiros diaños com'os que nascen d'un ovo de galo negro na nosa Terra?

Eu agardaba ver a barbantesa (*Mantis religiosa*), mais a barbantesa nunca se m'apresentou.

Vin, en troques un enorme saltón brasileiro, dende logo, ben máis pequeno qu'o *Eurycnema Goliath*.

As imensas caricolas (*Achatina margínata*) da Africa ocidental.

E pra qué máis. Fun collendo nota de todo aquelo que feriu a miña pantesía, ou que me fixo matinar. Unhas veces en serio, outras veces en serio semellando broma, fun apuntando as miñas consideracións e as verdades ou comenzos de verdades que tirei d'aquil mundo animado e prisoeiro. Agora, qu'as recolla quen poida.

V. MIUDENZAS DE BERLÍN

RÚAS

En Charlottemburg, as rúas son amplas, asfaltadas, con duas aceras que cada unha é com'unha rúa d'Ourense, poño por caso. As aceras son de mosaico ou de terra, as máis de mosaico de pequenas pedras brancas, com'as que se ven en Lisboa, ás veces misturadas con pedras negras. Cada acera ten pol o meio un andadeiro composto de duas ringleiras de grandes lousas de pedra de grá escura, e pol-os lados, os circos ou semicircos nos que medran, en unha ou duas fías, os albres grandes, ben medrados de ponlas máis que de tronco, dos qu'o verdor consola, máis que nada nos seráns de vrau, cand'o sol vai baixando e os alumea d'esguello faguendo cintilar as follas, e ven un airiño fresco qu'as abala soavemente, con ruxir d'axouxe.

Dá xenio, n-esas horas, coller pol a Kurfürstendamm abaixo, deica a ponte, e dar logo a volta por unhas rúas raras, estranas de provincia, que hai por aló atrás, arredor d'Henrietten Platz, rúas caladas e desertas, e despóis coller por outras cheas de garages de tipo moderno, pra voltar á Gervinusstr. Nos seráns, ao baixar o sol, eu facía, en soedade, moitos d'estos viages á pé.

Un itinerario, por eixempro, ir á Wilmesdorferstr, pasar por baixo da gran ponte de ferro do Stadtbahn, sostida en moitas columnas, sintindo tronar por enriba da testa o bronco estrondo dos trés eléitricos, coller logo á esquerda, pol-a leda Stutttgarten Platz, recendente á jardíns, Leonhardtstr, deica dar co edifizo grande e tristeiro d'un Tribunal istalado n-unha plaza con jardís onde jogan nenos, torcer á dereita, por Suarezstr deica o cabo, ond'hai unhas casas d'estilo moderno, sen atopar á ninguén en toda a rúa, dar a volta por Witzleben, igualmente silandeira; indo por alí un serán, pasóu riba da miña testa un grande Zeppelín, semellante á un charuto envolto en papel de prata que voase pol-o ar c'un zunido d'abesouro. Chegar ao Lietzensee e alí ollar unha miga pr'as barcas e pr'os cisnes. Nos arre-

dores do Lietzensee, ouvín cantar aos do Exército de Salvación. Tornar pol-a Neue Kantstr, onde, afundido n-un imenso pateo interior, hai un Colexio e unha eireja de Jesuitas ond'ouvín a misa un domingo de chuvia desfeita. Outra vez estivemos alí o Canedo e máis eu, e falamos c'un padre:

—Enantes da República —díxonos,— non había n iste barrio máis qu'unha soila eireja católica; hoxe hai sete. O Kaiser botóunos fora, e tivemos qu'ir pra Holanda; veu a República, e il está na Holanda, e nós estamos eiqui.

A outra Kantstr, é unha rúa ampla e cosmopolita, onde viven moitos chinos, japoneses e balkánicos. É longa e leda; n-ela hai librarías, tendas japonesas e chinescas e restaurants extremorientais; alí está o tan soado *Tien-tsin*, onde fumos cear unha noite. Os autos corren por esta rúa coma demos. Collendo por Weimarerstr, chégase á unha placiña romántica, que ten no meio unha eireja ojival moderna, evangélica, a Trinitatiskirche. Pol-o Norte d'ela vai a Goethestr, e pol o Sul, a Pestalozzistr., rúas tranquilas, de casas novas e pouco movemento. Seguindo a Kantstr. atravesa un a Savigny Platz, que tén jardís onde baixo das glorietas d'enredadeira, hai bancos de pau onde se sentan os velliños, as amas de cría e as nais dos nenos. Eiquí a arquiteitura varia moito da da Kurfürstendamm, Waitrstr e rúas veciñas, onde predomiña o estilo macizo, o pardo escuro do cemento vello, e o decorado do tempo chamado modernista; eiquí non: as casas son máis craras, teñen antepeitos de balagustres, e non macizos, e certa aparencia parisién. Por fin chega un á Augusta Victoria Platz, o máis seguro, cand'as luces ja están acesas, e aquelo ten o seu aspecto lumioso de festa. E já pode un dar volta pol-a Kurfürstendamm, que, sobre todo de noite, cos seus cafés alumeados e con múseca —Café des Westens, Wiener Café, etc.— seus cines —Gloria Palast, Alhambra, Univers, etc.— suas mulleres pintadas, seus vendedores de jornais, tamén seus mutilados e seus méndigos, é collida pol-os escritores coma imageresume da gran cibdade mundial.

O que cobize impresións d'esta sorte, debe máis ben coller o camiño seguinte: Tauentzienstr, co-as suas greas de mulleres ben vestidas e as suas cristaleiras imensas, solprendentes d'efeitismo esceográfico e de luz, seus afiches lumiosos de todal-as coores, e o KDW no cabo, grande almacén ond'un se pode precurar todal-as cousas maginábeles, Wittemberg Platz, chea de movimento, Kleiststr. longa, ampla, manifeca; n-ela está a libreria ocultista *Inocha*, que vende toda caste de libros antigos e modernos sobre das difrentes materias da enciclopedia das vedadas cencias. Nollendosj Platz, Bülowstr., e logo por Potsdamerstr., pasando a ponte por onde dín que botaron á Rosa Luxemburgo, a Potsdamer Platz, o nó do tráfrego do Berlín central. Hai alí un tal entrambilicamento de camiños e unha de carros, taxis, autos, autobuses, carros eléitricos, bicicletas, motos e gente da pé e non sei se d'acabalo, que semella qu'a praza inteira, con casas e todo, anda a dar voltas arredor de un, e á pouco qu'un se mova d'un lado pr'outro, remata por non saber por ond'entróu nen por onde vai sair.

U L T R E Y A

1.ª XEIRA (Misión Biolóxica de Galiza)

LÚS VINTEÚN

DESPÉRTAME ás sete e media Manoel Rei Lado, que é o xefe de día, e ás oito xa estóu no xardín. Don Alvaro parez que ten moito sono e non baixa, e entón poñémonos á traballar nos diarios Rufo, Isla e máis eu, entanto os demáis fan a ximnasia. Van chegando os xornaleiros da Misión. Un rapaz ven en bicicleta, pídolla emprestada e dou unhas voltas dun sitio pra outro.

O capataz D. Manuel Martínez exprícanos como se inxerta. Eu nunca vira esta operación que parez moi fácil e según nos dí Don

Manuel é a máis difícil e importante pra os agricultores. Tomo nota de todo e da pasta ou lacre que se emprega pra os inxertos.

Vaixamos á Pontevedra ás dez, todos menos Rufo que se foi pol-a carretera na bicicleta. D. Alvaro incomódase moito por non topalo e decide que nos marchemos sin él. Eu xa sei o carácter de D. Alvaro, que é o meu profesor, e sei que lle pasará o incomodo, pero agora está feito unha furia.

Na entrada da cidade espéranos o Sr. Filgueira Valverde con algús ultreyas e xuntos todos imos á facer as visitas de cumprido: ô alcalde, ô gobernador, ô presidente da Diputación, ô direitor do Istituto, etc. Cando íbamos ao Goberno apareceu o Rufo e don Alvaro perdonóulle e quedaron tan amigos.

A visita que máis me impresionóu foi a do Istituto, onde nos esperaban os profesores Sres. Borrás e Vilanova. O edificio é monumental. Vimos a bibrioteca que ten máis de 10.000 exemprares, entre eles algús incunables preciosos. Vimos un impreso o 18 de marzal do 1450, sobre o que o bibliotecario Sr. López Villamil díu unha verdadeira conferencia. Este señor mostróunos o catálogo e díunos todo xeito de expricacións.

Visitamos logo o gran paraninfo, donde me emocionóu ver a bandeira galega ao lado da bandeira da república, o gabinete de Historia Natural que é moi surtido, o de Física, o de Agricultura, etc. Na dirección vimos un retrato do glorioso profesor Ramón y Cajal e unha foto da parte da biblioteca vaticana que fai pouco se fundíu. Na aula de D. Ramón Sobrino vimos a sua formidable coleición de isculturas e, entre elas, o noso triskele tal cual o facían os galegos antigos cinco séculos antes de Cristo.

Eran máis das duas cando saímos do Istituto. Cada un de nós foi convidado pol-a familia dun compañeiro pontevedrés. A min tocóume ir á xantar á casa de D. Alvaro de Losada, tio de Santiaguiño Flórez de Losada, que é un gran señor, fidalgo, que me encheu de atenciós e cariños.

Cerca das tres xuntámonos todos outra vez no local de *Labor Gallega*, e saímos todos xuntos pra Monteporreiro.

No camiño vimos un pazo moi sinxelo onde viviu e escribiu o famoso frade galego P. Sarmiento, un dos máis amantes e groriosos fillos da nosa patria, e vimos tamén o famoso carballo de Santa Margarita, que terá máis de cinco séculos, onde se xuntaban arredor do gran Faraldo os cospiradores da revolución galega de 1846.

Despóis chegamos á granxa de Monteporreiro, descansamos un pouco, e visitamos as istalaciós que son moi modernas e perfeitas; dá ideia o saber que ao mes saen deiquí 18.000 ovos. Esta granxa é dun señor millonario que se chama D. Casimiro Gómez. A mín góstame moito o saber que un home de tantos cartos se preocupa por crear unha industria máis no noso país. Vimos tamén o antigo balneario de Lérez, á beira do río, moi feo e antiestético, e logo de descansar e xogar un pouco tempo, emprendimos o regreso á cidade.

Dadas as oito fumos á Coral Polifónica que ten un bó local, moi ben preparado, cunhas preciosas reproduciós da *Cantoria* de Luca della Robia. Esta coral é a máis famosa de Galiza e acaso de Hespaña; seu direitor o ilustre Sr. Blanco Porto recíbenos meigamente, non pode estar máis amabre con nós. En vez de ensaiar, cantan pra nós un programa que o Sr. Filgueira dispón. Ouvimos un precioso villancico do século XVIII, de Melchor López, unhas cántigas do Rei Sabio armonizadas por Tafall, un alalá de Ourense que canta moi ben o señor Bóveda, a maravillosa cántiga de Martín Codax.

Ondas do mar de Vigo.....

e tres encantadoras copras populares armonizadas pol-o P. Luis Fernández. A que máis me gusta é unha que dí:

Vente sentar ao meu lado
tí nunha pedra i-eu noutra,
asi choraremos xuntos
a nosa fortuna pouca.

Regresamos en auto á Misión porque se fixo moi tarde e á pé ainda tardaríamos moito en chegar.

Despóis de cear D. Alvaro mostrounos o *Album Nós*, de Castelao, e foinos exprican-

do o significado de todol-os dibuxos, que son impresionantes. Un verdadeiro mitin que nos gustou moito. Eu creo que si todol-os galegos tivesen na sua casa este album eran todos nacionalistas. Teño moitas ganas de conocer ao Sr. Castelao. Na cea acompañounos o capataz D. Manuel que é moi bó e nos quere moito; por certo que D. Manuel dáballe sempre a razon á D. Alvaro, e nos dixo que o día en que os labregos se decaten de estas cousas, en Galiza faráse unha revolución e a nosa Terra será a máis rica e a millor do mundo.

Deitámonos cerca de media noite.

MIGUEL ROIG LESTÓN

VINTEDOUS DE MARZAL.

CERCA das nove despértame Carlos Padín que é o xefe de día; un rapaz de Vilagarcía moi simpático que foi o que quixo o outro día darlle un susto á Isla facendo de estadea, e me tuvo desperto non sei hastra que hora.

Pasamos a mañán traballando nos diarios, despóis de visitar as cochiqueiras dirixidos por D. Manoel.

Despóis de mediodía xantamos, e logo vamos á Pontevedra, donde en compaña dos irmáns da cidade imos á visitar os principales monumentos dirixidos pol-o profesor da Universidade D. Sebastián González. Por certo que un rapaz creía que este señor se chamaba Bastián Albor, acordándose dun libro de D. Alvaro.

Vamos primeiro á igresia de Santa María que é fermosísima. Vémola detenidamente e o Sr. González danos sobre ela unha conferencia que demostra o moitísimo que sabe. Hastra agora á min pareciame imposibre que en galego se pudesen tratar temas científicos e resulta que o noso idioma préstase pra ésto millor que o castelán. O que máis me gusta de esta igresia é a fachada, obra de Cornelio de Holanda. De esta igresia tamén fala moi ben o Sr. Filgueira Valverde na sua *Guía de Pontevedra*.

Fumos despóis ás ruiñas de Santo Domingo onde están enterrados moitos cabaleiros antigos como D. Sueiro Gómez de Sotomayor e D. Tristán de Montenegro. Nestas ruiñas hai un verdadeiro e rico museo cheo de aras romanas, escudos, cañós, capiteles, pedras de sacrificios, miliarios e moitas outras cousas. Sin duda é-a millor colección de Galiza. Logo fumos á bela irexa de San Francisco onde se gardan as cinzas do inmortal D. Payo Gómez Charino, troveiro e conquistador.

Despóis fumos ao Casino onde nos obsequiaron con thé e regresamos á Misión. Traballamos nos diarios e ceamos.

Despóis da cea D. Alvaro de las Casas pregúntanos, un por un, o significado de vinte palabras castelás que en Castela son de uso corrente. Estas pabras son

Poyo	terrado	ajada
Alcor	majuelo	porche
Anaquel	senara	tahalí
Teso	cecina	herrada
Collado	ajuar	alberca
Alifafes	hito	zafar
Zarco	hogaza	

Resulta que ningún o soupemos. Entón D. Alvaro nos dí:

«Hai moitos estúpidos que pregoan que na nosa Terra non hai un problema de idioma; dín que eiquí todos sabemos o castelán e que a custión da lingoa non ten importancia. Xa vedes que non é así. O senso destas verbas en Castela sábeno os analfabetos, e eiquí non o sabedes vós que sodes estudantes de últimos cursos de liceo, nin o saben os médecos, nin os abogados, nin o noventa e nove por cento dos galegos. Os señoritos das vilas creen que saben e falan castelán e dín *rustrido*, *esmagar*, etc. e non saberían nin estas vinte nin vinte mil verbas castelás que lles dixésemos. Eu nego que a nós podan obrigarnos leises escritas en castelán, sin traducción galega, porque a maior parte dos nosos compatriotas non-as entenden» (o Hilario é de Logroño, non sabe lêr nin escribir, e sin embargo comprobei que sabe todas estas palabras que non sabemos nós, e somos alumnos do Instituto.)

Os «Ultreyas» na primeira xeira no Viveiro Forestal de Figueiridó

Cs «Ultreyas» que fixeron a xeira da Misión Biolóxica con Dom Alvaro das Casas

Logo deitámonos. Na cama ainda traballei no diario aproveitando que a luz estaba encendida, pois ao Isla, meu compañeiro de cuarto, dalle por lêr hastra moi tarde. Oxe anda á voltas cun gran librote que se titula *Estética* e que está escrito por Hegel. Non me interesa; non son home de Letras. Sempre preferín as Cencias.

Olvidaba decir que tamén vimos oxe a igresia de San Bartolomé, pero non me gustou nada.

RUFO P. GONZÁLEZ

VINTETRÉS

O xefe de día Xohán Astorga espértanos ás sete. Como oxe temos de andar moito non facemos ximnasia. Saimos pra Pontevedra e dende alí camiñamos cos camaradas pontevedreses, o Sr. Filgueira e algús amigos máis, pra Marín. D. Alvaro váise direitamente alá co Astorga, monte atravesa, por Salcedo e os altos de Lourizán.

Detémonos á descansar en Lourizán, vendo o palacio que foi de Montero Ríos; tamén vemos o colexio dos Placeres, onde estudan as rapazas de nosos fidalgos e xente rica.

Cerca das dez chegamos á Marín e comenzamos a visita ao polígono de tiro de Janer, dirixidos pol o segundo comandante Don Teodoro Leste, cabaleiro moi amabre, gran marino e entusiasta amigo dos ultreyas. Este señor é bondadosísimo e dunha gran cultura. Sabe moito o que dí.

Vemos o hangar dos hidroaviós e dámonos conta do seu mecanismo, vemos a galería dos telémetros, o cuarto do relox de correcciós de tiro, a sala de punterías, os pañoles de pólvoras, as aulas de estudo o pabellón de oficiales, os cuarteles de marinería, os comedores, etc. etc. Noto que os mariñeiros viven moi ben, con calefacción e todo. Tamén vemos o casco do *Conde de Venadito*, vello barco de guerra que estuvo nas batallas de Cuba e Filipinas.

Rematamos a visita á unha, quedando todos entusiasmados co que vimos, que é cousa nunca vista e que nunca máis volveremos á ver.

Imos á xantar no piñeiral da praia de Portocelo. Cada un trae a sua comida, pro fáltannos algunhas cousas e van por elas á vila tres ultreyas con D. Xosé Filgueira. Xantamos moi ben e moi alegres e contentos.

Cerca das tres embarcamos en Marín nunha motora pra ir á Bueu. A motora costa dez pesos, pro convídanos D. Alvaro e non nos costa nada á ninguén. Apenas desatracamos D. Alvaro fáise cargo do timón e todos pasamos algún medo pois non sabemos si nos estrellará contra algún baixo; menos mal que o patrón vai ao seu lado.

A travesía é preciosa pois vese un paisaxe bellísimo. O que máis nos gusta é Loira, un pobo todo branco que parece feito de palomares. Todos vamos cantando e cada un procura facelo o millor que pode pra quedar ben. Os de Noia cantan unhas cántigas preciosas que me gustan moito.

Indo pol-o mar abaixo
o aire rifóume a vela.
nosa Señora da Creba
diume o pano para ela.

Pasei a ponte de Noia,
paseina de pedra en pedra;
co-as lágrimas dos meus ollos
fixen encher a mareia.

Nós cantamos aquelo de

Ai Sálvora! Boca da-ría
que xa entrou a escuadra
en Vilagarcía.

Os únicos que non cantan son os de Ourense, pro son moi bós rapaces, o Astorga moi culto e intelixente e o Remixio moi parrandeiro que nos fai rir sempre cos seus chistes e bromas.

Don Alvaro quere facer a atracada en Bueu, pro o patrón non-o deixa e todos quedamos máis tranquilos. Eso que o fixo moi ben e portouse como un mariñeiro de verdad.

En Bueu visitamos detenidamente a fábrica de consérvas de Massó, que é das millo-

res do mundo. Teñen unha máquina que lle bota aceite ás latas, outra pra cravar os cal-xós, outra pra facer as chaves, outra pra facer os cravos; teñen máquinas pra todo. Esta fábrica fundouse en agosto do 1880, e agora ten, soio en existencias, cerca de catro millós de pesetas. Chama moito a atención ver que todos os letreiros pol-as paredes están escritos en galego. Que ben si en todas as fábricas de Galiza fixesen o mismo. Creímos que nos iban á regalar latas, pro non está o dono e non nos regalan nada.

Anoitecido saímos pra Marín outra vez. Ao zarpar poñémonos todos en pé e cantamos noso himno, o *Celtia*, que foi feito pol-os Sres. Filgueira e Iglesias Vilarelle.

Ei Armórica, Cornubia e Cambria,
Escocia, Erin, Galiza,
e a illa de Man.

Son as sete naciós celtas
fillas do pai Breogán.
Miña pátria Galiza,
tí és e tí serás
cos teus verdes agros
o máis quente fogar.

Son os sete cisnes brancos
fillos dos Denanians.

Para tí miña pátria
nos beizos un cantar,
nos peitos a ledicia
da nosa mocedá.

Chegamos á Marín de noite. Como están en huelga pol-a cousa do ferrocarril, non hai tranvía e temos que volver tamén á pé. O camiño faise moi longo; os máis pequenos cánsanse, sobre todo Chalo Pardo que non pode consigo.

Chegamos moi tarde á *Misión Biolóxica* e moi estragados; oxe anduvemos máis de cinco légoas. Ceamos con pouco apetito. Despóis firmamos o seguinte mensaxe que mandamos á Ourense:

—«En nome propio e no das catro Liñas que representamos, e interpretando os desexos dos oitocentos rapaces irmáns que nestas horas de desacougo pensan por riba de todo en Galiza, queremos adicar á groriosa cidade de Ourense unhas verbas de alento; á ese Ourense inesquecibre que unha vez máis nos fai sentir o orgulo de ser galegos. Ei, Terra!»

E deitámonos, mortos de fatiga. D. Alvaro non sei como aguantou tanto camiño.

CARLOS R. PADÍN

VINTECATRO DE MARZAL

ERGUÉMONOS tarde por causa do noso cansancio de onte; ô Remixio non hai quen o bote fora do leito; xa él de seu é moi dormilón, tanto máis cun dia como o que pasamos. O derradeiro en erguerse é o Isla; non estrana: acaso pasou a noite á lêr nesa gran bibrioteca que trae na maleta. Bó rapaz, pro..... pouco rapaz. Xa fala de filosofía, de metafísica..... que sei eu.

A mañán entretémola traballando nos diarios e vendo as terras adicadas á labouras do millo. Xantamos e deseguida saímos pra Pontevedra onde nos agarda o Sr. Filgueira pra mostrarnos o museu.

O Museu é un belo pazo de estilo barroco do XVIII. Ô entrar óllanse uns cañós collidos por Pedro Madruga. Está dividido en varios salós.

Sala de pintura.—(Expricación do Sr. Filgueira). Bastante longa, con coadros da escola castelán, framenca e italián, especialmente. Orixinales de Zurbarán, de Correa de Vivar, de Metsys, etc. Copias de Teniers e moitos outros; gárdase tamén a copia máis perfeita que se fixo do *Cristo* de Velázquez, por Gregorio Ferro; hai outra, moi boa tamén, do *Xuicio de París*, do Veronés, e do *Triunfo da Eucaristía* de Rubéns. Nesta sala óllanse tamén louzas de Sargadelos, unha boa colección de vidros, e uns magníficos torques de ouro. Chámame a atención unha vitrina con lembranzas de Méndez Núñez; non dí moi ben nesta sala, pro todo o disculpa o recordo do grorioso marino.

Sala de arte galego.—(Déixannos á nosa voluntade, sin expricarnos nada). Un tapíz persa que non sei por qué está eiquí; a *Leiteira* de Eiroa, coadros de Souto, Pintos,

Campo, Llorens, Sotomayor, Sobrino, o gran Castelao e outros máis.

Secretaría (moi discreta), *sala de prtvilexios* e recordos da vella Pontevedra, *sala de pesca* (etnografía e folklore) *cociña* do pazo (galeguísima), e *sala das cruces*. Esta ten unha das millores colecciós da Hespaña, chamando a atención as bizantinas, esmaltadas, e unha de cristal de roca elegantísima.

Teño a impresión de que éste é o millor museo da miña terra, pol-a sua riqueza e sobre todo pol-o gusto e modernidade con que está disposto. Téñolle ouvido ô Sr. Cuevillas que en Ourense temos cousas preciosas e de gran intrés, pro non hai modo de dispoñelas con este arte europeo con que ciquí as amostran. Paréceme que estò todo débese ô entusiasmo e costancia do señor Filgueira, e â protección do Sr. Sánchez Cantón, ilustre galego que en ésto é das máis grandes autoridades dos nosos tempos. Todos saímos encantados desta visita. Nas exprlcaciós alternaron co Sr. Filgueira, D. Alvaro das Casas e D. Sebastián González. Lástima é que na sala de arte galego non teñan nada de noso Parada Justel.

Despóis, xa anoitecido, fumos â casa do señor Iglesias Vilarelle, onde coincidiron D. Alvaro Xil, o Sr. Martínez e outros amigos máis. Leváronnos â galería, apagaron as luces, e fixéronnos ouvir no gramófono uns discos preciosos que nunca máis voltarei á ouvir na miña vida. Qué delicia! Escoitamos primeiro unha conferencia, unha verdadeira conferencia do Sr. Iglesias, en col da historia da música. Logo escoitamos de todo: emocionantes páxinas de música sagra cantada pol os bieitos de Solesmes, os coros de *Petruska*, o minueto do *D. Juan* de Mozart, cousas en clavizzémbelo por Wanda Landousca, páxinas de Bethoven e Wagner, e os famosos romances de *Doña Alda* e *Camiña Don Sancho* que canta a Polifónica e que non lle poidemos oir na nosa visita ô seu local porque lle faltaban elementos. O romance de Don Sancho gostoume inmenso.

Camiña Don Sancho
mañanciña fría,
â terra de mouros
por librar cautivos.

Â beira da fonte,
da fonte belida,
as vendas de liño
lavaba a mociña.

De terra de mouros
Don Sancho volvía,
a ialma na fonte
deixara cautiva.

Estas xoias, tan ben cantadas, é lástima, como di o Sr. Iglesias, que non se poidan ouvir en discos máis perfectos.

Regresamos â *Misión Biolóxica* todos moi emocionados. D. Alvaro non fala de outra cousa que dos bieitos de Solesmes e entusiásmase falando deles con toda pasión. A verdade é que esta música relixiosa, ben cantada, é unha maravilla. Namentras parez que ô Rufo diulle un pouco de sono.

Noite de xoeves santo!.... Arestora na nosa terra de Ourense andarán as xentes na visita das irexas. Ten certo encanto a nosa cidade nesta noite. Eu lembrome dela e con todo síntome feliz nesta paz da *Misión Biolóxica*, entre estes amigos e compañeiros á quenes un quere como si foran amigos de toda a vida.

Ceamos. Como mañán temos de erguernos ao romper o día pra ir aos oficios de Poyo, en cuanto rematamos a cea imonos todos á deitar. Ademáis estamos moi cansos.

Cuando chego ao cuarto o Remixio xa está durmindo; noto que en todol-os cuartos a xente deitouse logo. Sin embargo eu non teño moito sono e póñome á lêr o precioso libro *Pelerinaxes* do Sr. Otero Pedrayo. De súpeto oío o timbre do teléfono, baixo ao escritorio do Sr. Gallástegui, e vexo que perguntan por D. Alvaro.

—Xa está no leito, digo.

—Pois que se levante.

—Non sei si xa estará durmindo.

—Pois que o esperten.

O asunto debe ser grave e subo á chamalo. Don Alvaro acábase de deitar e está lêndo nun libro; tírase do leito e baixa mandando que me acoste. En pasados así como dez minutos, volveu arriba D. Alvaro, presentouse no meu coarto e díxome:

—Êrguete, desperta á Remixio, que se er-

ga tamén e pasai ao comedor. A folga de Ourense vai á peor, houbo tiros, mortos e feridos, e agora dínme que na serán voaron aropranos sobre a nosa cidade. Vou tratar de confirmar estas noticias e si son certas o millor é que saiamos os tres pra alá nesta mesma noite. Chegaremos ao romper o día.

Na miña vida pasei máis medo, nin sentín máis indignación. Asustame o saber que andan aropranos sobre o meu pobo, que hai mortos, que pode pasarlle algo á miña familia, e indígname o que haxa un Goberno capaz de ametrallar á un pobo porque defende os seus dereitos. Quén me dera estar en Ourense pra andar tamén pol-a rúa loitando pol-o noso ferrocarril! Un dos que morreu foi Ortíz, meu compañeiro Ultreya, é matouno á tiros a guardia civil xunto ôs soportales da catedral. Pobre rapaz!

Desperto ô Remixio e xuntos os dous con D. Alvaro voltamos ao teléfono; D. Alvaro chama ô «Faro de Vigo» e «Pueblo Gallego» procurando máis noticias; chama tamén ao goberno civil de Pontevedra. Dos tres sitios dín que non teñen apenas noticias, pro confirman o voo dos aropranos e ésto basta pra enchernos de angustia e intietú.

Estrañados por nosas subidas e baixadas e tanto chamar por teléfono, vánse despertando os demáis compañeiros. Don Alvaro pídelles que se volvan á deitar, pro eles, sabendo do que se trata, non queren ir ô leito e prefiren pasar a noite en pé con nós, pra ir tamén á Ourense no caso de que nós vaiamos. Moito nos emociona esta proba de compañerismo.

Despóis das duas, esmagados de fatiga, e visto que D. Alvaro recebía millores noticias, deitámonos. Eu non podo dormir co-a tristeza que teño e a preocupación de que lle pase algo á miña familia. Qué ben se portan os obreiros de Ourense!... Qué valente o probe Ortiz!... E que lástima non estar no noso pobo todol-os ultreyas pra loitar tamén por Galiza.

XOHÁN ASTORGA ANTA

25, VIERNES

DENANTES das seis xa estamos todos en pé. Oxe visitamos o mosteiro de Poio e ouvimos os oficios que cantan os frades mercedarios.

Imos en auto. Chegamos moi cedo. Os oficios non comenzan hastra as oito. A pé vai D. Xosé con Losadiña, Remixio e Astorga.

No adro da eirexa D. Xosé expricanos o desenrolo dos oficios que costan de catro partes: 1) lectura da pasión; 2) adorazón da cruz; 3) procesión co Sagramento, e 4) misa de presantificados cò cáliz consagrado.

Sinto unha sensazón tristeira e loaxana. O vello latín que salmodian estes padres, está embelecido por músicas celestiaes. ¡Oh vellos mosteiros de frades que gardades o recanto máis belo distes cantos relixiosos!

Entre nós hai algús que non se caracterizan moito pol-a sua devozón, mais con todo, a emozón é tan grande, que imos todos á adorar a cruz co-a fé dos vellos tempos.

Volta á pé. Finca de González Besada con ruiñas do pazo de Sotomaior (casa dos Churruchaos).

Pontevedra. Dispensario antituberculoso. Propaganda. Sala de operaciós. Rayos X (ollamos a caliveira dos compañeiros). Folletos.

Vou á xantar co meu irmán Ramiro que estes días anda por Pontevedra e asistiu con nós aos latis de Poio. Tróuxome unha máquina fotográfica.

Café Derby onde topamos á D. Alvaro co Remixio e o meu irmán Fidel.

Pasamos a serán no local de *Labor Galega* falando das nosas cousas. Estudamos con D. Alvaro o Decálogo dos Ultreyas. Leo algús libros da bibrioteca.

* * *

Remixo González Gándara é un dos dous ultreyas que viñeron de Ourense; é o máis ledo. Moi intelixente, moi bó amigo, 17 anos; estuda cuarto de maxisterio. Góstanlle moito os estudos pedagóxicos; a histórea tamén.

Os pedagogos que máis lle gustan son Pestalozzi e Rouseau, os escritores Tolstoy e Víctor Hugo, e os poetas galegos Curros por enriba de todos. Pensa que pra refacer Galiza hai tres camiños:

Ultreya.

Politica revolucionaria.

Seminario de Estudos Galegos.

Seus dous polos son: galeguismo e universalismo.

* * *

Filgueira Valverde. Diuse ao galeguismo despóis de escoitar unha confrencia de Otero Pedrayo.

Seu mestre foi Lousada Diéguez.

Parécelle heroica a labor feita pol os intelectuales galegos.

As suas figuras galegas históricas son: Prisciliano, Xelmirez; dos precursores, Pondal; dos contemporáneos Otero, Risco e Castelao.

¿Orientación á seguir? Ultreyas e Seminario de Estudos Galegos.

Escritores ibéricos: Maragall.

Extranxeiros: Chesterton.

Seus poetas galegos son Amado Carballo e Bouza-Brey.

As suas obras preferidas son:

Queixumes dos pinos.

Pelerinaxes e *Arredor de sí.*

A fiestra Valdeira.

Pancho de Rábade.

O ollo de vidro.

Seus estilos preferidos: románico e barroco.

Seu filósofo, S. Agustín.

Traballa aos poucos, despóis de cear. O mes máis fecundo, marzal.

Paisaxes: Ulla e ría de Pontevedra.

Aficiós: lêr, andar e parolar.

Música: popular, gregoriana e polifónica.

Seus odios: os cuartetos, o café e o socialismo.

Seus gostos: primitivos flamencos, vidros e lenzos.

* * *

Os de Ourense son os máis algareiros desta xeira. Andan sempre á desbotarse un do outro, pro son moi bós amigos e quérense ben.

* * *

Que pena non poder conocer ao Sr. García Vidal de quen todos falan tan ben.

* * *

Que simpático é o Chalo Pardo! Ê o rapaz máis pequeno, traveso e xoguetón dos ultreyas de Pontevedra; loiro e forte semella un rillote dos antigos tempos celtas, nado nas montanas e criado no mar.

XAIME ISLA COUTO

MARZAL, DÍA 26

ISLA Couto, que é o xefe de día, espértanos ás oito; ás nove xa estamos todos preparados, desaunados, e traballando na granxa da *Misión*.

Pasamos a mañán traballando nos diarios e tomando as últimas notas. Don Alvaro manda á cidade ao Agra pra que traia catro pesos de dulces, e puros; oxe ven á xantar con nós D. Alvaro Xil e agardamos unha excursión do noso pobo. Hai que atendelos ben e D. Alvaro, noso rexente, é moi expréndido.

Cerca do mediodía chega un autobús co-a excursión de Vilagarcía; veñen máis de corenta, con D. Xosé Núñez Búa. Cada un trae a sua comida e nós soio temos que darlle auga. Visitan a *Misión* (os nosos coartos gústanlle moito á todos) e póñense á xantar. Chega D. Alvaro Xil e tamén nós nos poñemos á comer na cociña, onde se está moi ben. Un verdadeiro banquete. Hai dulces pra todos.

Despóis imos todos xuntos, en autobús á ollar a repobración forestal. Sábado de groria! Groria á Terra e á Natureza!

Os viveiros da repobración son estupendos e riquísimos. Todo é obra de D. Alvaro Xil (co inxenieiro Sr. Basanta) que é un home moi bó e moi entusiasta. Con nós tuvo amabilidades que non podremos esquecer na vida.

Xa de noitiña regresamos á Pontevedra

pra inaugurar a exposición de pinturas dun compañeiro noso: Mario Granell. Fannos fotos, o mesmo que nos viveiros. Gran éxito. Todos din que a exposición é estupenda; solo neste momento Granell vende sete pinturas.

Cerca das nove vanse os excursionistas. Como nosa xeira remata oxe, Padín váise con eles aproveitando o viaxe.

Voltamos á *Misión*. Ceamos. Todos estamos moi tristes. Mañán acábase ésto; vámonos cada un pol-o seu lado, e acaso non volvamos á convivir nunca, e dende logo nunca será con esta fraternidade que agora nos xuntou á todos.

A cociñeira Emilia, esta muller tan boa á quen non olvidaremos nunca, está máis triste que nós; colleunos cariño e dóelle apartarse de nós. Á noso D. Alvaro sóltanselle as bágoas. Todos estamos calados, cheos de tristura. Quén puidera vivir sempre nesta xuntanza! Agora decátome de que Ultreya fai milagros e que solo a nosa patriótica organización pode conseguir esta unión íntima entre todol-os rapaces galegos. Cando seamos homes, temos que devolverlle todo o ben que nos fai agora.

Ninguén quere deitarse. Todos quereriamos millor pasar a noite paseando pol-o xardín. Como temos de madrugar D. Alvaro fainos ir ao leito.

Eu non podo dormir e penso que á todos lles acontece a mesma cousa pois noto que hai luz en todol-os coartos. No leito de Padín durme agora Granell que se quedou pra marchar mañán conmigo. O Granell está fala que fala dándome un mitin, apropósito dos ultreyas. Dí que si todos os mozos galegos estivesen na nosa organización Galiza sería outro pobo, unha verdadeira nación como debe ser. O Granell é comunista, pero en moitas cousas ten razón.

Eiquí temos de todo: rapaces das dereitas e das izquierdas, xentes de familias ricas e probes, pero nos levamos tan ben, querémonos tanto, que entre nós non hai disgustos e todos somos como verdadeiros irmáns.

No cuarto de D. Alvaro de las Casas tamén está a luz encendida; o probe está máis triste que nós; él sí que quixera vivir toda a sua vida uesta comunidade.

Xa son as tres. Remato o diario e vou ver si podo dormir.

MANUEL REI LADO

NOTA.—Na páxina 215 liña 10 segunda columna di:
Seus ollos: os *cuartetos*, o *café* e o *socialismo*.
Debe decir:
Seus ollos: os *cuarteles*, os *cafés* e o *snobismo*.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

UN LIBRO DE AMADEU SERCH

Amadeu Serch, acaso o colaborador máis eficaz de Batista i Roca (eixe do movimento das xuventudes catalanistas, remata de pubricar un interesantísimo libriño «L'Exemple de Txecoslovaquia» que fai o número oitenta e catro da coleizón Barcino.

Estudo rápido, certeiro, aleizonador da nova repúbrica, coñecida en abundante bibriografía e ollada de perto na espedizón de Palestra cando asistía ó IX campamento de Sókols. Nova edizón daqueles belos artigos pubricados na Publicitat, no vran derradeiro.

Un pouco de xeografía, un pouco de históreas, a ollada crara da loita arredista que con vitoria conquerín o novo Estádo, e o estudo —detido, repousado, crarísimo— do que supón a formidabre orgaizazón dos sokols.

A obra de Serch é de por sí un notabre documento que por forza ten de sere estudado por cantos queiran coñecer Xecoslovaquia, é unha cór máis pra o cadro da grande Europa que se está á facer; mais, con todo, seu intrés maor fica en sere un guieiro pra os mozos que, no vello estado noso puxan por liberar ás antigas terras. Pra Cataluña (Palestra) o libro é un anaco de crónica; pra Galiza (Ultreya) ten xeito de sere un libro de profecías.

Cismen en col deste libriño de Amadeu Serch os nosos rapaces, que pol-as suas páxinas vai o derroteiro do noso millor periplo.—A. DAS C.

* * *

O «Miaisterio de Instrucción Pública e Bellas Artes» da República hespañola, por Orden de 22 do Outono de iste ano (*Gaceta* do 26), condena ó eisilio á unha obra prima do arte galego medieval. «Sintindo saudades» estaban no Museu Arqueolóxico de Madride as tres pezas capitales da nosa escultura románica dos piares de San Paio de Antealtares de Compostela, como dixo o seu historiador o arqueólogo D. Xesús Carro; mais agora, espiritadas, co desacougo pol-o lonxano, galegas i-emigrantes ó fin, sepáranse as tres irmáns marmóreas, pois a coluna que ten representados en relevo ós apóstoles Simón, Matías e Xudas vaise pra os Estados Unidos á figurar antre as xoias do «Fogg Art Museum» de Cambridge. Na sua compaña van un capitel doble do s. XIII de Aguilar de Campóo e vintecatro exvotos de bronce de Despeñaperros e Castellar de Santisteban con máis doce pezas de cerámica pintada da necrópoli de Galera e Peal do Becerro. O sacrifizo da nosa peza suprema servirá pra que o Fogg Museum devolva o sartego de Alifonso, fillo do Conde Pedro Ansurez que foi levado de Sahagún. ¡Malia de quen nos brinda protección e maldona as alfaias da nosa espiritualidade! De eiquí en adiante Simón, Matías e Xudas, dende a friaxe do seu marbre galego veniureiro avivarán o remorso proedor na nosa alma desleigada.

Imp. NÓS, Hortas, 20.—Santiago

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de maña.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que âs suas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

DE MÁIS DURA QU'OS DE PLUMA E LIMPAN MILLOR.
VÉNDENSE EN TÓDOLOS ESTABRECIMENTOS DO RAMO.

ANDRÉS PERILLE --- OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

Santiago de Galicia

De los Profesores

D. Fernando Alsina y D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO GINECÓLOGO

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos a-s

Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24.-Apartado, 547 MADRID

A sua biblioteca non será unha biblioteca galega, mentras non adequira as obras editadas por

NÓS

PUBRICACIÓNS GALEGAS E IMPRENTA

HORTAS, 20 SANTIAGO